

PSYCHO-PHYSIOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF SOCIAL RELATIONS IN CHILDREN OF DIFFERENT AGES

Buriyev Hamroqul Qormishevich
Associate Professor of SamDCHTI

Aliyev Bakhtiyor Khujayorovich
Assistant teacher of SamDCHTI

Annotation:

This article describes the adaptation of children of different ages to educational institutions and the learning process, as well as some features of their higher nervous activity.

Keywords: intellectual, acceleration, pedagogy, choleric, behavior, thinking, reflex, emotion, memory, skill, ontogeny.

Klyuchevye slova: intellektualnyy, acceleration, pedagogue, choleric, behavior, sozertsanie, reflex, emotion, memory, ability, ontogeny. Barchamizga ma'lumki XXI asr kompyuter texnologiyalari asri bo'lib, bugun kunda jamiyatimizdagi qaysi bir sohani olmaylik, yoki qaysi kasbda, yoki qanday faoliyat turi bilan shug'ullanmaylik, hayotimizni internet, kompyuter, planshet, mobil telefon va hakoizlarga o'xshash vositalarsiz tasavvur qilishimiz qiyin. Bu esa bugungi davr yoshlarini har tomonlama intellektual va jismoniy rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Ayniqsa bog'cha va kichik maktab yoshidagi bolalarda jismoniy rivojlanishning tezlashishi (akseleratsiya jarayoni) bilan birgalikda ularning aqliy rivojlanishining ham jadallashganligini ham ko'rishimiz mumkin.

Intellektual faoliyatning shakllanishida ijtimoiy omillar katta o'rin tutadi. Chunonchi, past ma'lumotli bo'lib, ichkilikka ruju qo'ygan, notinch oilalarda tarbiya ko'rgan bolalarning dunyoqarashi sayoz bo'ladi, ular o'qishda ham qiynaladilar. Ularda o'zlashtirish malakalari yaxshi shakllanmaganligidan o'yin bilan ko'proq mashg'ul bo'ladilar. Bola o'zini zo'rlab o'qiydi, o'qishning tugashini besabrlik bilan kutadi. Bunday o'quvchilar shifokor va pedagogning alohida e'tiboriga muhtoj bo'ladilar.

Quyi sinf o'quvchisi biror yorqin, chiroyli narsani ko'rganida darrov ta'sirlanib, hayajonlanadi. Shu yoshda ularda harakat qilishga ehtiyoj juda kuchli bo'ladi. Bola harakat qilmasa, mushaklar zo'riqib, diqqat-e'tibori susayadi, tez charchab qoladi. Dars paytida bola o'zini har tomonga tashlab, bezovta bo'laveradi, o'qituvchining gap-so'zlari va tanbexlari foyda bermaydi, chunki besaranjomlik bola organizmining zo'riqishiga javoban ko'rsatiladigan fiziologik reaksiyasidir. Xuddi shu sababdan bolalar tanaffus paytida yugurb, shovqin-suron ko'tarishadi. Fe'l-atvoridagi tafovutlar mijoz xususiyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin. Xolerik bolalar maktabda ayniqsa qiynaladilar. Maktab boladan kun tartibiga qat'iy rioya qilishni, intizomli bo'lishni talab qiladi. O'qish jarayonida bolada ijobiy fazilatlar shakllanib boradi.

7-10 yoshdan boshlab bolaning yurish-turishida bosiqlik va saranjomlik paydo bo'ladi, ma'naviy va ahloqiy his-tuyg'ular, o'rtoqlik, sinf uchun javobgarlik, hamdardlik hissi yuzaga keladi. 1-sinfda bola o'zining butun yurish-turishida muallimiga taqlid qiladi. Bolalar jamoasi 2-sinf dan tarkib topa boshlaydi. Endi bolada o'z o'rtoqlarining ko'z o'ngida qilingan tanbehlardan hijolat chekish hissi paydo bo'ladi, tengqurlari davrasida obro'siga «putur» yetishidan ko'ngli og'riydi.

Bolalarda yuqori sinfga ko'tarilib boravergan sari xulq-atvorida sifat jihatidan yangi xususiyatlar yuzaga kelib, o'z - o'zini anglash, kattalar hamda o'rtoqlari bilan munosabatlarda yigitlikka yoki qizlarga xos xususiyatlar shakllanadi.

Odam atrofidagilar bilan muloqot va munosabatda o'z kamchiliklari va yaxshi xususiyatlarini anglay boradi. Bola o'z-o'ziga baho berish, o'zini boshqalarga taqqoslash, o'ziga bir namuna topib, unga o'xshashga harakat qiladi va o'z-o'zini tarbiyalashga o'rinadi.

O'quvchi o'quv jarayonida ilmiy tushunchalarni o'zlashtirib borar ekan, umuman bilimlarnigina emas, balki bevosita fikr yuritishni talab qiladigan bilimlarni ham o'zlashtirib boradi. Shuningdek, o'smir o'zi bajargan ishlarni diqqat bilan ko'zdan o'tkazib, tahlil qilib, natijalarga baho beradi. Ana shunday fikrlash, ya'ni tafakkur refleksiv tafakkur deb ataladi. O'smirda mushohada doirasi kengayib, diqqatini bir joyga to'plash hamda taqsimlash ko'nikmasi paydo bo'ladi.

O'smir xotirasi kuchayib, asosiy mazmunni tushunish, eslab qolish ko'nikmasi rivojlanib boradi, shu munosabat bilan mexanik xotira, «yodlab olishga» juda salbiy munosabat paydo bo'ladi.

O'smirlik davrida axloqqa oid aniq tushunchalar va xatti-harakat qoidalari shakllanib boradi, ruhiy rivojlanish nihoyatda murakkab hamda muhim bosqich hisoblanadi. Axloqning qaror topishi yoshga, rivojlanishning umumiy qonuniyatlariga bog'liq bo'libgina qolmasdan, balki ta'lim-tarbiya hamda boshqa shakllardagi muammolar va aqliy rivojlanish jarayonida ijtimoiy muhit yuzaga keltirgan shaxsiy xususiyatlarga ham bog'liq bo'ladi. O'z-o'zini anglashning muhim jihatlaridan biri jinsga mansublikni anglashdir. Jinslar o'rtasidagi ruhiy tafovut odam umrining hech bir bosqichida huddi o'smirlik va yoshlik davridek kuchli bo'lmaydi. Ishqiy kechinmalar va sevgi-muhabbat yuqori sinf o'quvchilari olamiga murakkab ma'naviy masalalarni ko'ndalang qo'yadi. Bunday paytda ular kattalarning ko'magi va maslahatlariga juda-juda muhtoj bo'ladi. Shifokorlar va pedagoglar o'quvchilarning ichki dunyosini, ontogenezing turli bosqichlaridagi xususiyatlarini, ruhiy rivojlanishda ro'y berayotgan o'zgarishlarning dastlabki alomatlarini vaqtida payqab, fazilatlarini rivojlantirish evaziga nojo'ya harkatlarning paydo bo'lishiga yo'l qo'ymasliklari, o'quvchi shaxsiyatining har tomonlama kamolga yetib borishida ko'makdosh bo'lishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Q.Sodiqov, S.X.Aripova, G.A.Shaxmurova, «Yosh fiziologiyasi va gigiyena». «Yangi asr avlodi», 2009-yil.
2. T.T.Jo'raev, V.X.Rasulova, A.N.Doniyorov. Yoshga doir fiziologiya (O'quv qo'llanma). -T.: «Fan va texnologiya», 2008 yil.
3. Rajamurodov Z.T., Bozorov B.M., Rajabov A.I., D.G'. Hayitov «Yosh fiziologiyasi va gigienasi». Darslik. Samarqand 2012 yil.